

РЕСПУБЛИКА ИНГУШЕТИЯ

ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКА

ГОСУДАРСТВЕННОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "СРЕДНЯЯ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА № 20 ГОРОДА НАЗРАНЬ им.ДЖАМБУЛАТОВА З.Р."

386101, Республика Ингушетия, Назрань, ЦАО, ул. Б.Ш. Тумгоева 10 тел. +79888020330

РАССМОТРЕНО:
на заседании МО
руководитель ШМО
_____Саприалиев М.М.
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:
зам. директора по УВР
_____Муталиева Ф.У.
Протокол № 1
от «29» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО:
директор ГБОУ
"СОШ №20 г.Назрань
им.Джамбулатова З.Р."
_____АлбогачиеваХ.Х.
Приказ №
от «» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная литература (Ингушская)»

для обучающихся 8-х классов

г.Назрань, 2023 г.

Кхетора каьхат(пояснительная записка)

Глалглай литература программах лаьца

Глалглай литература программас новкъостал ду хьехархочоа берашта глалглай йоазонхоша кхелла говзаме йоазоний чулоацам а, тема а, идея а къоастаде а, хлаьта цар шоай произведенешта бувцаш болча ценаца, хозача, говзамеча меттах пайда эца а.

Глалглай литература хьехаш вола хьехархо декхарийла ва литература новкъосталца берашта глалглай метта хозал, говзал, клоаргал, цун ганз йовзийта, уж кхетамца, эхь-эзделца кхебе, дикачун-вочун къоастам бе ховргдолаш.

Дешархошта ха деза глалглай литература хьахилара наькъаш. Укхазе царна хайтача бакъахьа да, вай глалглай литература хьахилара глулакх малагIча торонца эттад, эггара хьалхара глалглай йоазув 1923 шера Мальсагов Кураза Зоврбика кхелла хилар, из латински ларда тIа хинналга. Эггара хьалха глалглай меттала кепатеха йоазув 1923 шера «Сердало» яхача газета тIа кепатеха хилар.

Цхьабакъда, шоай йоазув хиннадеце а, багахбувцам бIаьхий хиннаб глалглай къаман, тайп-тайпара жанраш чу а йоагIаш: къаьнара иллеш, фаьлгаш, клоанолгаш, ховли-довзалеш, легендаш, шира оаламаш, ишта кхы дIахо а.

Глалглай литература никъ 1923 шерагара денз таханарча денга кхаччалца чоалхане болаш хьабенаб. Массехк хана доакъоьх бекъа йиш я из.

Хьалхара ха – 1920-гIа шераш – говзаме йоазонаш хьахила доладенна ха я, хлаьта 1930-гIа шераш – глалглай литература дегIая йолаенна ха я.

Программа юкъе йоагIа произведенеш берий ханага хьежжа я, чулоацам а, керттера уйла а дика кхетадергдолаш, хлаьта хIара классе багахбувцамах пайда эц.

5-9 классашка дешархой кхетамца кхевара духьа, ужэьаца, эзделаца, хозанена лоархIамца кхевара духьа дола говзаме йоазонаш Iомаду. Цу классашка Iомаеш йола материал чоалхане яц, ший чулоацамга хьежжа, хлаьта идейни кхетам балара глулакх лерттIа да цун.

ХIара классашка чуйоагIаш йола материал хронологически хьисапе луш я, дешархой литература исторех а литературеи вахари вIаши дувзаденна хиларах а кхетаргболаш. Цул совгIа, мехка истори а дикагIа йовзаргья царна.

5-8 классашка говзамеча йоазонашца цхьана литературни теорех кхетам лу. Дешархоша керттера кхетаде дезаш дар да литература говзаме кхоллам хилар, цун мотт поэтически хилар. Литература теори дикагIа кхетаергья дешархоша, говзамеча произведенешца цхьатарра Iомайойя.

ХIара классе литература чулоацамга а дешархой кхетамга а, цар дегIадара боарамга а хьежжа, тайп-тайпара хьехара наькъаш леладе деза: хоза къоастадеш текст ешар, суртех, телевиденех, компьютерах пайда эцар. Цул совгIа, дешархошка шоашка болх байта беа йоазонхоех а цар говзамеча йоазонех лаьца кхы а дукхагIа хоамаш лохаш.

5-8 классашка теркам бе беа хоза къоастадеш, кхетадеш шаьра дешара говзал лакхаяккхара. Из программай декхар кхоачашданза даргдац, урокаш тIа а дешаш, цIагIарча дешара тIахьожамца кулгал а деш. Дешара техника тоаеш болх бе беа массане цхьана дешаш, юкъ-юкъера хоржаш дешаш, оттадаьча хаттара текстаца жоп луш, ишт. кх. дI.

Лакхерча классашкара дешархой кертерча даькъе кхетам болаш кийчбе беа ешаш йола произведенеш шоай лoIа ме яшха, анализ е, керттера маIан а, уйла а гучадоахаш, цар мах бе.

9-11 классашка йоазонхочун вахара а кхоллама а никъ, цо айяь пробдемаш тохкаш, хьехархочун урока керттера форма лекци хила йиш я. Иштта теоретически проблемаш е йоккха темаш Iомаеш, тIехьара Iомадаьр чIоагIадара урок еш, Iомадаьр юха дагадохийташ лекцеца болх дIабахьа мегаргба.

Лакхерча классашка программа юкъе йоагIа йоккхий эпически произведенеш. Уж дешархошка хьалххе а ешийта еза. Классе дешархошта произведени тахка а, цун чулоацамах а, турпалех а шоашта хетар ала ха деза.

Къаьста теркам тлабахийта беза дешархоша шоай лоламе беча балха, произведене доакьош, текста юкьера белгальяха моттигаш тохкаш, план оттаеш, турпалый оамалех шоашта хетар оалаш, лалама сурташ дийшачул тлехьагла уж каьхата тла даьха хьожаш.

Балха хларе тайпа, ломаче произведенеца айхха бувзам болаш, цун чулоацамга хьежжа хила деза. Хьехархо хадданза болх бе декхарийла ва дешархой багах ду къамаьл шаьрде, хлана аьлча, из йоазонца беш болча балха лард я.

Метапредметни

Регулятивни УУД

- Хьехархочунца дешара тладулар оттаде, уроке лерхламга хьежжа. Деша дешара лерхламашка хьежжа.

- Массанеца цхьана уроке план оттае ха, произведени чулоацам хьабувцара план оттае ха. Планага хьежжа беш бола болх таьхар, баьча балха корта бар, мах бар, иштта кхьча дешархой балха мах бар.

- Зламигача тоабаца е шинне цхьана болх беш, кердача темах ховр а, де ховр а хьакьоастада. Уроке йодаш беча балхах раьза хилар е ца хилар длаяздар, лакхача говзала тлакхувш хилар хьаьхьохар.

- Ше баьча балха раьза хилар е ца хилар дешархочо ший лоламанга хьаалар, уроке карах ца доалача хлама теркам бар, из тоадара болх бе лерхлам дагалацар.

Познавательни УУД.

- Текста тохкам бе ха, хьехархочо хаттарашца новкьоостал а деш. Деша кьайла ман ха, из таьха.

- Произведенеш шоайла йиста, влашкаоттае, юкьарадар а тарадоацар а хьаоалаш.

- Дийшачун даьча диста мукьама е или даьчаца, е суртаца, е кицаца

Произведени турпалхочо дечун баьхан таьхар. Шийна хетачун, ше яхачун доагла масалаш доаладе, даьржа дувзаденна къамаьл де.

- Глалгай фаьлгаш кхоллара лерхлам ха, цар лу пайда, цар лерхлам ха.

- Поэзи а проза а шоайла кьоастае ха, литературнии лилман кхетам балара тексташи санна.

- Кхоллама навькаш хьаьхьохар, тайп-тайпара произведенеш дагалувцаш, проектни тладулараш кхоачашдеш.

- Дешашдар кхетаде, дийшар лоацца таьблица чу а схема чу а длаязде ха.

Коммуникативни УУД.

- Дувцара къамаьл оттаде, уроке болх беш кадай хила, хаттараш тела. Диалогче, тоабах болх беш даьча лаца. Шийна бакьаьха хетар члоагладеш, кхьчарца къамаьл де хар.

- Темага хьежжа 5-6 предложенех дувзаденна къамаьл оттаде. Проекта 1-2 слайд кхолла. Кхьчунга ладуьгла ха, кьовсама юкье даьча лаца.

- Произведени урпалхочо даьчун мах бе, эьди дешашца къамаьл де.

- Кхьча дешархой уроке баьча балха мах бе ха, оттаяьча критерешца.

- Барт бара кийча хилар хьаьхьохар, кьовсам, дов е цатоам длабаккхара тайп-тайпара вариациеш йоалае ха.

- Боккхийчарца къамаьл деш, книжкаши, дошлоргаши, энциклопедешеш дешаш кердадар, пайдабар леха.

- Йоккха йоаца презентаци (5-6 слайд дола) боккхийчар новкьоосталца кийчьар, проекта темага хьежжа, слайдашка хьежжа темах лаьца лоацца дувца.

Личностни.

- Художественни произведенеш ешарца дезала юкьера безама керттара хьал хар (барт хилар, сий дар, безаме, кьахетаме, влаци новкьоостал деш хилар)

- Ше ваьнна моттиг ховш хила, ше малагача этносаца лоархлеш ва ха. Кхьча кьамех цар сий деш къамаьл дар.

- Кхыйола культураш а, къамаш а долга ховш хилар, дикагла довзачарех хъадувца ха, культураца е динаца шоай культура е дина тарахетараш хъаала хар (нохчий, татараш, ларбий, сирийцаш, кх. д1. а).

- Юкъа а ца лелхаш, кхычунга ладувгла ха, ший уйла сатийна длаалар, тайп-тайпара аргументаш а йоалаеш. Дешархой влаш къовсам балара бахъанаш ха.

- Цлагла а классе а книжкаш дешара тлакхувш хилар хъахьокхар, библиотеке ахар, мукъа волча хана, урока эша материал кийчъяр.

- Йоазонхой кхолламах ха безам болаш хилар хъахьокхар, шийна эггара члоаглагла безачар цлеш яха хар, безара бахъан а хъаалар.

- Литературни кхоллама болх шийна эшаш болга хар.

- Ишколе вахара бокъонаш йовзар, цар дешархочоа луп айда малагла ба хар. Дикача дешархочун масалаш доаладе йийшача произведени юкьера.

- Сага новкъостал доацаш ше болх бе ховш хила, ше даьчо хжоп дала дезалга ховш хила.

- Поэтически деша хозал ховш хила, йоазонхочо дешашца сурт дулаш доаладаь дешаш хъалаха ховш хила. Хозахийта дешаш а эпитеташ а шоай къамаьла юкъедоаладар.

- Эзделаца дар доацар ховш хила, литературни турпалхоехи эздийча сагахи йоахка оамалаш хъаювцаха, г1улакхаца дар доацар къоастаде ха.

- Дешаш а яз деш а нийса ваг1араи бларгий са толха ца дараи йоагла бокъонаш ховш хила. К1аьдвалар д1адоаккхаш е еза упражненеш йовзаш, уж еш хила. Саг унахц1ена хилара бокъонаш цлагла а накъайоалаш лелае ха.

Патриотически кхетам балар:

дешархо къаман г1улакхаи эзделаи тлакхийна хилар;

- дезала вахар довзаш хилар;

- ший къаман культура а, бусулба дин а довзаш хилар;

- Росси пачхьалкхен гражданин ше волга ховш хилар;

- дешархочун оамалаш, декхараш кхийна хилар: урока, урокал арахъа а.

Г1алглай метто, эрсий метто санна, метта лилман дакъа а ший маланна а йоккха моттиг д1алоац. Цун дешарца а кхетамца а бераш кхедара доккха практически малан да. Наьна метто юкъелоац дешархой патриотизма а, кхыча къамашца лимерза а, эзди а хилара уйлашца кхетадеш кхедара маьхала таронаш.

Тахан латгача хъале г1алглай мотт ломабара, цу метта йоазув де хара лалаьмате йоаккха терко е еза къаьстта ишколо. Хланзарча зама бераша лалаьмате дукха бувцаш лелабу эрсий мотт. Цлагла а ара а бераша шоай наьна метта къамаьл клезига ду. Г1алглай мотт бувцачар а къамаьла юкъе дукха эрсий дешаш леладу, цудухъа наьна мотт эрсий меттаца ийна бувц бераша. Иштгача хъале т1ехъ т1айоаглача хана г1алглай мотт бицбалара кхерам ба. Цудухъа ишкола хьалха латта декхар да г1алглай метта дешари йоазуви дешархошта ломадар, безам т1абахийтар, мотт дийнбар. Бера ший наьна мотт бовза а беза, беза а беза, уйла а цу метта хила еза. К1ира сахъатий боарам дукха беце а дешархоша мотт ломабургба, хъехархоша из безаргболча тайпара д1ахъехе. Цу т1а йоазув де г1алглай метта хала а дац, х1ана аьлча, г1алглай абата т1а дукхагладола алапаш эрсий метта санна да. Дешархошта ломаде лотлакхета алапаш да: л, аь, г1, кх, къ, кл, пл, т1, хь, х1, ц1, ч1, яь, дифтонг оа. Эрсий метта санна хъехархочо боккха теркам т1абахийта беза дешаш д1аоалаша яз деши йолча башхалонашта. Иштта боккха болх бе беза дешархоша оазаш нийса хъаалара, х1ана аьлча, бери яз деша хана ше харцахъа дош д1ааларга хъежжа г1алаташ а деш яз дергда. Из болх л классе денз ца хаддаш бе беза, йоазув нийса хургдолаш.

**Календарно-тематически планировани
8-г1а класс г1алг1ай литература**

№	Тема	Урока тайпа	Сахъ ат	Таърахъ			Урока лоарх1ам	Кхо ача м	Дош лорг	Ц1аг1ар а болх
				п.х	Ф.х	до				
1	Деша говзал.		1	8.09			Дешаговзалгучайо аккхашхоам бар, наънаметтацарабе замсовбаккхар.			Оаг1. 3-6 хатт.
2	«Тиркаца вахаш хиннача Аьдий Сурхохи Аьла Мусостахи дола илли»	Керда тема хъехар	1	15.09			цуиллечулоацамб овзийтар ; нравственникхета мбалар;шаърадеш аранавыкаш дег1айоалаяр			Оаг1. 8- 12 цхъадакъ а 1омаде
3	Турпала иллеш. Кицаш.	Кердадакк хар	1	22.09			багахбувцамах 1омадаър кердадаккхар; нравственникхета мбалар;кхетадешд ешаранавыкашкхе яр .			Оаг1.13- 16 хатт.
4	Коазой Нурдин «Тхаба-Ерд»	Керда тема хъехар	1	29.09			КоазойНурдин «Тхаба-Ерд» деша, Даъхенцарабезамс овбаккхар.	хьо кха мап осо би.		Оаг1.17 хатт.
5	Озанаъкъан Салман «Наъсар»	Керда тема хъехар	1	6.10			ОзанаъкъанСалма н «Наъсар» яхастихотворение шар, наънаметтацарабе замсовбаккхар.			Оаг1. 18 дагахъа

6	Классаларахъа радешар. Мерешкнакъа н Султан «Г1алг1а васо»	Керда тема хъехар	1	13.10			Мерешкнакъан Султан «Г1алг1а ва со» яха стихотворение шар, Даъхенцарабезамс овбаккхар			Оаг1.287х аттараш
7	ОвшнакъанМа хъмад «Даъйнакъаш »	Керда тема хъехар	1	20.10			Аушев М. вахараникъ а цупоэмайI д. чулоацам а бовзийтар де- та;Даъймехкацара безамкхебар ; шаърадешаранавы кашлакхъяр .			Оаг1.54- 58 чул.
8-9	Боазарнакъан Муртаза Идрис «Моакхазатепч а»	Керда тема хъехар	2	3.11			Базоркин И. Биографи а цудувцараI д. чулоацам а бовзийтарде- та;Даъхенцарабеза мкхебар ;кхетадешдешаран авыкашлакхъяр .			Оаг1. 60- 70 хатт.
10	Озанакъан Исма1алий Салман «Хозал ,дикал», «Вахар»	Керда тема хъехар	1	10.11			Озиев С. вахараникъ а цустихотворенечу лоацам а бовзийтар де-та; шаъра ,къоас- тадешдешаранавы кашкхеяр .			Оаг1. 72- 73 даг.

11	«Шин з1а ми гача саго баъбарт»	Керда тема 10 маяр	1	17.11			«Шин з1а ми гача саго баъбарт» яха произведени дещаран авыкаш лакхъяр .	Таблицаш книжкаш		Оар1. 73-89 чул.
12-13	Боканакъан Хама Ахъмад «Тиша ц1а»	Керда тема хъехар	2	24.11			Боков А. вахараникъ а "Тиша ц1а" яхача повестал- IV д. чуло ацамбовзийта р де-та ; патриотически кхетамбалар; кхетадеш дещаран авыкаш дег1а йо алаяр .			Оар1. 90-117 чул
14	«Тиша ц1а»	Керда тема хъехар	1	1.12			Боков А. вахараникъ а "Тиша ц1а" яхача повестал- IV д. чуло ацамбовзийта р де-та ; патриотически кхетамбалар; кхетадеш дещаран авыкаш дег1а йо алаяр .			Оар1. 90-117 чул
15	Забъгнакъан Хъусена Бахъауди н «Эг1а зал»	Керда тема хъехар	1	8.12			цудувцарачуло ацамбовзийта р; патриотически кхетамбалар де-та; нийса , кхетадеш дещаран авыкаш лакхъяр .	Хъокхат аблица ш, пособи.		Оар1. 121-127

16-17	ЗавъгнакъанХъ усенаБахъауди н «Ваъча юрта»	Керда тема хъехар	1	15.12			цудувцарачулоаца мбовзийтар;патри отическикхетамба лара де-та;нийса , кхетадешдешаран авыкашлакхъяр .			Оар1. 141-145
18	ОсминакъанС осеХъамзат «Т1абенача дахко к1алхарбар»	Керда тема хъехар	1	22.ё2			Осмиев Хъ. вахараникъ а цудувцарачулоаца м а бовзийтар де- та;нравственникхе тамбалара; кхетадешдешаран авыкашкхъяр .			Оар1.146- 151чул
19	ЯнднакъанХа марзийЖамалд а «Т1ом хъеберашка»	Керда тема хъехар	1	29.12			Яндиев Дж. вахараникъ а цустихотворенечу лоацам а бовзийтар де-та; шаъра, къоастадешдешар анавыкашкхъяр .			Оар1. 152-153
20	ЯнднакъанХа марзийЖамалд а «Наънага»	Керда тема хъехар	1	12.01			цустихотворенечу лоацамбовзийтар де- та;патриотическик хетамбалар ; шаъра, дешаранавыкашла кхъяр .			Оар1.153- 154
21	ЯнднакъанХа марзийЖамалд а «Малхара каша», «Бага»	Керда тема хъехар	1	19.01			цу стихай чулоацам а вайдаъйхъалхахин на хала вахар а довзийтар де-та ;	Хьо кха мап		Оар1.154- 156даг.

							къаманистори к1оаргаг1а довзийтар;шаърад ешаранавыкаш дег1айоалаяр .	осо би		
22	Мута1алнаъкъа н ШовхалаХъаж- Бийкар «Яхъ»	Керда тема хъехар	1	26.01			цустихотворенечу лоацамбовзийтар де- та;нравственникхе тамбалар де-та ;шаъра, къоастадешдешар анавыкашлакхъяр .			Оар1.158- 159хат
23	Мута1алнаъкъа н ШовхалаХъаж- Бийкар «Д1айха кулгаш», А.С.Пушкин «1ан сайре»	Керда тема хъехар	1	2.02			цупоэмайчулоаца мбовзийтар; къахъегачанаяхаси йде 1омабар;шаъра , къоастадешдешар анавыкашкхъяр .			Оар1.159- 163хат
24- 25	Чакхенаъкъани дриса Са1ид «Ц1ерага маъреяхар»	Керда тема хъехар	2	9.02			Чакхиев С. вахараникъ а цудувцара1 д. чулоацам а бовзийтар де- та;нийса ,кхетадешдешаран авыкаш дег1айоалаяр .			Оар1.164- 182чул
26	«Ц1ерага маъреяхар»	Керда тема хъехар	2	16.02			Чакхиев С. вахараникъ а цудувцара1 д. чулоацам а	Кни жка ш,		

							бoвзийтар де-та;нийса ;кхетадешдешаран авыкаш дег1айоалаяр .			
27	Угурчнаькъан А-Г. «Г1алг1ай», «Г1елал».	Керда тема хьехар	1	23.02			Угурчиев А-Г. вахараникъ а цустихотворенечу лоацам а бoвзийтар де- та ;Даьймех- кацарабезамкхеба р;шаьрадешарана выкаш дег1айоалаяр	.		Оар1.217- 219чул
28	Угурчиев А-Г. «Хьо д1авахар»	Йоазувша ьрдар	1	1.03						Оар1.219- 220хат
29	Ведажнаькъан АбабукараАхьм ад «Дикал-низ»	Керда тема хьехар	1	15.03			Ведзигев А. вахараникъ а цудувцарачулоаца м а бoвзийтар де- та; нравственникхета мбалар; ниаса,кхетадешде шаранавыкашлакх ьяр			Оар1.233- 239чул
30	Чакхенаькъан Османа Капитон «Даьхен 1уйре»	Керда тема хьехар	1	22.03			Чакхиев К. вахараникъ а цу стихай чулоацам а бoвзийтарде- та;Даьхенцарабеза м кхембар ; шаьрадешаранавы кашлакхьяр .			Оар1.267 дагахьа

31	«Даьхенга», «Ватханоаной»	Керда тема хьехар	1	5.04			укхстихотворенечу лоацамбовзийтар де-та; даьйхоза оамалаш,г1улакха ш к1оар- гаг1а довзийтар; шаьрадешаранавы кашкхяр .			Оар1.270- 271даг.
32	1арчакхнаькъа н ЯххьайСали «Йо1ои з1амигача сагоидийцазоа халол»,	Керда тема хьехар	1	12.04			Йоазонхочунвахар аникъ а цу стихай чулоацам а бовзийтар де-та; Даьхенцарабезам кхebar ; шаьрадешаранавы кашлакхяр .			Оар1.280х атт.
33	Пхьилекъонгий 1абазбика Амир «Г1алг1айченга »	Керда тема хьехар	1	19.04						
34	Горчханнаькъа н Хасолта Бадрудин «Анзор»	Керда тема хьехар	1	26.04			ГорчханнаькъанХа солтаБадрудин «Анзор» яхадувцардешар, чулоацамтахкар, къоастадешдешар анавыкашлакхяр	Таб лиц аш, карт очк аш.		

